

TÜRKİYE’DE TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN ÜRETİMİ VE TİCARETİ

Gülsüm YALDIZ¹, Mahmut ÇAMLICA²

¹Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, BOLU

²Arşt. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, BOLU

Geliş Tarihi / Received: 02.07.2018

Kabul Tarihi / Accepted: 03.12.2018

ÖZET

Tıbbi ve aromatik bitkiler, insanlık tarihi boyunca sağlığın temel bileşenleri olmuştur. Son yıllarda Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkilere olan talep, yerel, ulusal ve uluslararası ilgiden dolayı hızla artmıştır. Bu çalışma, Türkiye’deki bitkisel ürünlerin yıllık ticaret hacmini ve değerini ölçerek, tıbbi ve aromatik bitki pazarının anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. 2012–2016 dönemi için tıbbi ve aromatik bitkilerde uluslararası ticaret incelenmiştir. Ticari bazda yaklaşık 32 tıbbi ve aromatik bitki türü kullanılmaktadır. İlk beş tür haşhaş, defne, kekik, kimyon ve adaçayı; birlikte toplam değer %86’sından fazlasını oluştururlar. Türkiye’de, 2012–2016 yıllarında, ortalama 9.934 ton tıbbi ve aromatik bitki ile 32.342 milyon ABD doları değerinde ihracat yapıldığı rapor edilmiştir. ABD, Almanya, Vietnam, Hollanda, Polonya, Brezilya, Kanada, İtalya, Belçika, Yunanistan, Fransa ve Japonya ülkelerinin hâkimiyeti ile Kuzey Amerika, Avrupa Birliği, Latin Amerika, Uzak Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine ihracat yapıldı. İlk beş türde (siyah kimyon, sarımsak, karabiber, kekik ve zencefil) yaklaşık %43 ürün ithal edildi. 2012–2016 yılları arasında, yıllık toplam ithalat ortalaması 38.190 milyon ABD doları olarak 20.872 tona ulaşmıştır. Bu veriler sonucunda kekik, hem ithalat hem de ihracat değerleri açısından ilk 5 tıbbi ve aromatik bitki arasında görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, tıbbi ve aromatik bitkiler, ihracat, ithalat

ABSTRACT

Medical and aromatic herbs have been essential components of healthcare throughout human history. In recent years the demand for medicinal and aromatic plants has grown rapidly because of accelerated local, national and international interest in Turkey. This paper aims at contributing to the understanding of the medicinal and aromatic plant market by quantifying the volume and value of the annual trade of these plant products in Turkey. The international trade in medicinal and aromatic plants for the period 2012–2016 was investigated. About 32 medicinal and aromatic plant species are used on a commercial basis. The top five species are poppy, laurel, thyme, cumin and sage; together they make up more than 86% of the total value. The Turkey reported the export of an average 9.934 tonnes of medicinal and aromatic plants at a value of US\$ 32.342 million in the period 2012–2016. The exports were destined for North America, European Union, Latin America, Far East and North Africa countries with the dominance of USA, Germany, Vietnam, Netherlands, Poland, Brazil, Canada, Italy, Belgium, Greece, France and Japan countries, which imported almost 43% of the commodity including five top species (Black cumin, garlic, black pepper, thyme and ginger). Among the 2012–2016 years, its reported annual overall importation amounted on average to 20.872 tonnes valued at USD 38.190 million. As a result of these data, thyme was seen among the first 5 medicinal and aromatic plants in terms of both import and export values.

Keywords: Turkey, medicinal and aromatic plants, export, import

GİRİŞ

Tıbbi ve aromatik bitkiler uzun yıllardan beri insanlar tarafından baharat, ilaç, sanayi, kozmetik gibi birçok alanda kullanılmakta ve ülkemizde tıbbi bitki tüketim istekleri her geçen gün artış göstermektedir. Bu nedenle, tıbbi ve aromatik bitkiler açısından dünyada hızlı şekilde büyüyen bir pazar oluşmaktadır [1].

Ülkemizin farklı iklim ve ekolojik koşullara sahip olması, floranın çok sayıda bitki tür ve

çeşitliliği içermesi doğadan toplanan ve kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler açısından büyük bir ekonomik potansiyel oluşturmaktadır. Türkiye tıbbi bitkiler ticaretinde dünyada en önemli ülkelere birisi konumunda olup, doğadan toplanarak ithalat ve ihracatı yapılan 347 tür bulunmakta ve bunların %30’unun dış ticareti yapıldığı bilinmektedir [2]. Ancak bu bitkilerin ihracatının büyük kısmının işlenmemiş ürünlerden oluşmasından dolayı, sektör olarak

ülke ekonomisine yeterli miktarda katma değer katmamaktadır [3, 4].

Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkiler yoğun olarak Ege, Marmara, Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde yetiştirilmekle birlikte, bu bölgelerde doğadan toplanmakta ve bu şekilde pazarlanmaktadır [5]. Bu çalışmada, Türkiye’nin önemli ekim alanı, üretim miktarına sahip olduğu, ihracat ve ithalatta pazar sahibi olan tıbbi ve aromatik bitkilerinden kekik, defne yaprağı, kimyon, anason ve adaçayı bitkilerinin, yıllar bazında değişimleri, ihracat ve ithalat miktarı ve değerleri yönünden incelenmiştir.

Türkiye’de Üretimi Yapılan Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitkiler

Defne, mahlep, ıhlamur çiçeği, adaçayı, biberiye, meyan kökü ve ardıç kabukları doğadan toplanmaktadır. Kırmızıbiber, kekik, kimyon, anason, çemen, çörekotu, haşhaş, gül, lavanta, rezene, nane ve kişnişin tarımı yapılmaktadır. Türkiye’de 2010–2017 yıllarını kapsayan sekiz yıllık ortalamalarına göre en fazla ekiliş alanına sahip tıbbi bitkiler haşhaş (268.265,00 da), kimyon (234.450,00 da), anason (157.870,00 da), kırmızıbiber (108.250,00 da), kekik (98.360,00 da), gül (yağlık) (29.746,00)’dür. Türkiye’nin son sekiz yıllık ortalama kırmızıbiber üretimi yaklaşık 187.940 ton, kimyon 15.869 ton, kekik 12.668 ton, gül (yağlık) 11.158 tondur (Çizelge 1) [6].

Türkiye’nin Tıbbi ve Aromatik Bitkiler İhracatı

Türkiye, dünyada yaklaşık 100 ülkeye tıbbi ve aromatik bitki dış satımını gerçekleştirmekte ve dış satımının önemli bir kısmını Kuzey Amerika, Avrupa Birliği, Latin Amerika, Uzak Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yapmaktadır. ABD, Almanya, Vietnam, Hollanda, Polonya, Brezilya, Kanada, İtalya, Belçika, Yunanistan, Fransa ve Japonya listenin başında yer alan ülkelerdendir. Ülkemizde doğadan toplanarak iç ve dış ticareti

yapılan 347 tür bulunurken, bunların sadece %30’unun dış ticareti yapılmaktadır [7]. Türkiye’nin 2012–2016 yıllarını kapsayan beş yıllık tıbbi bitkilerin dış satım miktarlarının yıllara göre ortalaması 58.360 ton ve ülkeye giren dövizin ortalaması ise 191.447.828 dolardır. Yaklaşık 20 bitki türünün satışı ile bu para ülkeye kazandırılmıştır. Türkiye’den 2012–2016 yıllarında ihracat edilen bazı tıbbi ve aromatik bitkiler arasında haşhaş (16–19 bin ton), kekik (12–15 bin ton), defne (10–12 bin ton), kimyon (3–7 bin ton), adaçayı (1–2 bin ton), rezene (1–2 bin ton) ilk sıralarda yer almaktadır.

Türkiye’nin Tıbbi ve Aromatik Bitkiler İthalatı

Birçok tıbbi ve aromatik bitkinin dış satımını yapan Türkiye, aynı zamanda bazı bitki türlerinin dış alımını da yapmaktadır. Ülkemiz 2012–2016 yıllarını kapsayan beş yıllık dönemde ise 23.321 ton dış alım miktarına karşılık 40.498.279 dolar ödeme yapılmıştır (Çizelge 2).

2012–2016 yıllarında ithal edilen bazı tıbbi ve aromatik bitkiler arasında karabiber (3–6 bin ton), sarımsak (taze + kuru) (2–3 bin ton), rezene + anason + ardıç + kimyon (1–2 bin ton), çörek otu (1–2 bin ton), tarçın (1–1.5 bin ton) ilk sıralarda yer almaktadır (Çizelge 3) [8].

Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler ithalatında 39. sırada (13.106 ton), ihracatında ise 18. sırada (59.978) yer almaktadır (Çizelge 4) [8].

Tıbbi Bitki Ticaretinin Dünyadaki Durumu

Dünyadaki ithalat ve ihracat verileri ülkeler bazında incelendiğinde; en fazla ithalat yapan ülkeler, Endonezya (507.585 ton), ABD (374.343 ton) ve Malezya (219.165 ton) iken, en fazla ithalat değerine sahip ülkeler ise; ABD, Endonezya ve Almanya olarak görülmektedir. İhracat bazında ise; Çin (1.910.282 ton), Hindistan (624.954 ton) ve İspanya (119.644 ton) öne çıkarken, en fazla gelir sağlayan ülkeler; Çin, Hindistan ve ABD olmuştur.

Çizelge 1. Türkiye’de üretimi yapılan bazı tıbbi ve aromatik bitkiler

Table 1. Some medicinal and aromatic plants produced in Turkey

Bitki Plant	Yıl Year	Ekiliş (da) Cultivation area	Üretim (ton) Production	Bitki Plant	Ekiliş (da) Cultivation area	Üretim (ton) Production
Kırmızı biber	2010	104.05	196.9	Haşhaş (Kapsül)	518.97	33.56
	2011	91.56	186.27		549.11	40.98
	2012	112.68	162.13		135.11	3.50
	2013	112.74	165.53		322.77	19.24

Bitki Plant	Yıl Year	Ekiliş (da) Cultivation area	Üretim (ton) Production	Bitki Plant	Ekiliş (da) Cultivation area	Üretim (ton) Production
	2014	108.51	198.64		266.21	16.22
	2015	112.89	186.29		615.92	30.73
	2016	122.42	228.53		299.217	16.550
	2017	101.71	179.26		237.314	13.836
	Ortalama	108.250,00	187.940,00		268.265,50	10.129,83
Anason	2010	119.18	13.99	Şerbetçi Otu	3.550	1.842
	2011	186.45	14.88		3.570	1.759
	2012	211.54	11.02		3.442	1.752
	2013	194.43	10.05		3.544	1.852
	2014	152.43	9.31		3.530	1.832
	2015	140.51	9.05		3.500	1.869
	2016	136.55	9.49		3.415	1.846
	2017	121.83	8.42		3.300	1.785
	Ortalama	157.870,00	10.776,00		3.481,00	1.817,00
Kimyon	2010	171.242	12.587	Oğulotu (Melissa)	—	—
	2011	200.117	13.193		—	—
	2012	226.294	13.900		450	238
	2013	247.045	17.050		505	238
	2014	224.421	15.570		505	238
	2015	270.247	16.897		512	242
	2016	268.849	18.586		213	108
	2017	267.358	19.175		207	106
	Ortalama	234.450,00	15.869,75		398,67	195
Kekik	2010	85.351	11.190	Isırgan Otu	—	—
	2011	77.707	10.953		—	—
	2012	94.283	11.598		3	0
	2013	89.137	13.658		3	0
	2014	92.959	11.752		3	0
	2015	104.863	12.992		0	0
	2016	121.127	14.724		5	1
	2017	121.472	14.477		5	1
	Ortalama	98.36	12.668,00		3,17	0,33
	2011	—	—		—	—
	2012	—	—		54	7
	2013	2.299	161		30	4
	2014	3.261	352		130	19
	2015	1.717	140		536	80
	2016	23.160	2.527		3.681	411
	2017	32.560	3.094		4.123	557
	Ortalama	12.599,00	1.254,80		1.425,67	179,67
Rezene	2010	—	—	Gül (Yağlık)	—	—
	2011	—	—		—	—
	2012	15.775	1.862		30.832	10.225
	2013	13.848	1.994		28.012	10.769
	2014	15.848	2.289		28.359	10.831
	2015	15.512	1.461		28.243	9.483
	2016	17.503	2.464		29.753	12.267
	2017	16.525	2.022		33.277	13.372
	Ortalama	15.835,00	2.015,00		29.746,00	11.158,00
Süpürge Otu	2010	—	—	Lavanta	—	—
	2011	—	—		—	—
	2012	19.059	2.798		509	123
	2013	15.221	2.124		709	105
	2014	14.600	2.010		2.189	297
	2015	15.035	2.078		3.218	400
	2016	13.850	1.883		5.700	747
	2017	10.339	2.183		6.606	845
	Ortalama	14.684,00	2.179,00		3.155,17	419,5

Çizelge 2. Türkiye'nin tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatı

Table 2. Exportation of medicinal and aromatic plants of Turkey

Ürünler	2012		2013		2014		2015		2016	
	Miktar (kg)	Değer (\$)	Miktar (kg)	Değer (\$)	Miktar (kg)	Değer (\$)	Miktar (kg)	Değer (\$)	Miktar (kg)	Değer (\$)
Zencefil	6.408	39.039	11.598	77.293	8.164	63.570	13.830	99.749	8.779	59.702
Safran	2.104	25.860	3.879	41.557	3.105	5.823	3.369	65.814	1.659	21.068
Zerdeçal	8.864	56.942	21.324	123.013	13.330	94.990	14.198	66.079	18.881	86.310
Köri	10.203	58.096	11.772	50.556	16.469	63.426	18.609	59.625	12.970	44.062
Çemen	87.485	176.739	86.242	163.447	138.173	286.615	265.768	399.980	102.460	221.753
Kekik	13.900.361	39.718.997	14.718.245	55.976.428	15.490.927	59.699.747	15.153.249	55.703.347	12.188.613	44.237.582
Defne	10.482.554	29.951.348	10.676.875	32.231.082	12.255.915	35.762.159	12.723.657	35.831.347	10.033.823	28.982.316
Mahlep	144.240	1.745.584	101.711	1.716.151	71.165	1.457.354	213.952	4.673.812	100.484	1.830.783
Sumak	1.205.632	2.613.616	1.292.100	3.012.971	1.538.564	3.570.603	1.743.159	4.199.172	1.276.897	3.210.225
Çörek otu	44.676	170.109	65.131	219.136	57.400	224.544	52.445	244.489	56.952	265.428
Biberiye	—	—	—	—	—	—	—	—	457.524	1.409.102
Vermut otu	100	3.527	—	—	21.56	38.269	80	381	90	514
Kına	24.453	1.936.776	39.653	144.573	105.700	235.155	110.144	402.935	66.968	259.547
Güvey otu	22	926	87	1.692	40.084	9.823	57.524	15.036	6.720	3.950
Meyan kökü	433.781	810.749	621.113	1.259.866	1.329.258	2.321.804	919.531	1.522.501	225.503	573.603
Ihlamur	61.172	888.230	67.861	974.451	77.441	861.797	61.594	666.299	26.519	331.497
Adaçayı	1.489.820	5.850.911	1.345.911	5.891.903	1.644.249	6.341.455	2.029.563	7.633.673	1.422.095	5.147.802
Nane	166.393	805.545	189.560	1.010.017	205.356	1.045.155	360.585	1.314.201	277.579	1.030.523
Keçi boynuzu	875.873	661.805	1.416.006	1.085.242	948.047	847.173	542.793	600.412	1.026.376	747.680
Rezene + anason + ardıç + kimyon	1.837.81	6.322.749	1.944.227	7.902.851	3.808.886	14.186.420	3.250.740	11.589.069	2.462.150	8.749.434
Kimyon	3.731.98	10.167.323	7.941.931	20.574.688	6.011.18	15.398.65	3.764.98	11.134.10	6.511.75	17.975.52
Kişiş	76.170	192.797	228.596	566.088	71.394	144.727	166.743	307.265	134.046	221.269
Sarımsak (taze + kuru)	331.440	381.386	60.887	171.186	69.676	189.057	56.322	181.035	43.146	434.884
Kırmızı biber	617.511	2.538.805	855.796	3.520.518	1.223.142	4.457.867	1.272.161	4.018.914	1.132.789	3.502.190
Karanfil (kuru)	173.709	381.639	116.858	172.689	371.783	571.265	305.519	593.680	76.860	121.595
Tarçın	1.035.885	864.391	1.232.895	1.007.308	1.668.793	1.381.219	999.006	991.830	863.633	903.133
Şerbetçi otu	11812	181408	0	0	295	5193	1517	28747	10659	149.197
Haşhaş	0	0	0	0	0	0	600	2.540	0	0
Kara buğday	237700	202930	235.500	203.681	198.500	182.265	417.094	410.921	281.088	275.639
Vanilya	3.595	164.979	3.290	140.928	3.551	243.141	3.853	318.357	2.144	175.921
Karabiber	3.407.484	5.877.398	4.086.219	6.484.125	3.286.566	5.220.014	3.127.215	5.657.906	3.448.508	6.139.000
Baharat karışık	53.249	177.589	45.501	156.808	45.825	89.840	90.408	176.854	205.718	170.882
Toplam	19.574.086	34.830.323	22.405.246	37.880.795	25.370.504	42.476.014	26.886.604	46.443.758	22.373.152	40.860.503

Çizelge 3. Türkiye'nin tıbbi ve aromatik bitkiler ithalatı

Table 3. Imports of medicinal and aromatic plants of Turkey

Ürünler Products	2012		2013		2014		2015		2016	
	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value
Zencefil	1.151.31	950.650	1.162.047	1.017.816	1.743.748	1.765.524	1.950.618	1.801.487	1.399.807	1.283.241
Safran	80	51.678	64	13.184	124	35.677	49	26.996	61	29.198
Zerdeçal	378.70	479.934	389.579	666.670	498.616	422.503	506.542	607.976	445.620	486.229
Köri	184.15	138.619	211.074	167.477	299.552	246.099	227.588	193.093	313.145	279.145
Çemen	915.76	571.222	315.575	172.668	97.856	54.609	21.100	37.135	37.133	41.131
Kekik	1.687.97	3.341.972	1.695.371	4.303.706	1.360.191	3.654.247	1.348.315	3.875.277	1.368.087	4.006.214

Ürünler Products	2012		2013		2014		2015		2016	
	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value	Miktar (kg) Quantity	Değer (\$) Value
Defne	716.06	1.274.010	882.412	1.537.690	1.140.492	1.769.828	2.302.200	3.455.169	1.379.956	1.720.954
Mahlep	0	0	0	0	13.000	56.130	0	0	6.400	20.115
Sumak	123.50	13.680	217.923	21.792	451.176	93.338	131.900	60.740	315.822	153.425
Çörek otu	2.218.25	1.731.436	2.287.785	1.909.520	2.932.987	2.766.173	2.898.392	3.017.157	2.498.934	2.645.365
Biberiye	—	—	—	—	—	—	—	—	95.002	146.333
Kına	130.85	2.049.250	1.910.348	1.728.259	1.350.177	1.426.631	1.654.920	1.678.512	990.864	1.180.686
Güvey otu	180	1066	510	4.027	120	1.188	420	4.365	607	6.232
Meyan kökü	197	1.695	57.148	80.364	267.110	198.087	36.483	46.842	280.940	311.987
Ihlamur	88.400	369.371	110.165	605.947	83.706	413.841	105.013	398.212	26.290	78.019
Adaçayı	843.924	2.337.254	489.377	1.431.003	993.219	2.865.054	838.294	1.927.055	950.478	2.010.636
Nane	150.417	217.324	168.095	224.534	7.870	30.208	8.865	21.560	27.331	53.829
Keçi boynuzu	349.520	151.683	114.510	49.630	1.802.402	913.562	2.865.211	917.875	619.105	254.643
Rezene + anason + ardiç + kimyon	1.749.813	3.562.422	774.690	1.965.624	1.344.901	3.971.533	1.040.566	2.594.201	1.131.249	2.622.631
Kimyon	307.870	859.283	601.541	1.661.714	736.443	2.031.505	1.791.364	4.438.898	1.233.193	3.229.116
Kişiş	44.080	27.727	93.880	65.409	493.888	388.296	510.791	396.647	965.889	609.842
Sarımsak (taze + kuru)	3.073.304	7.765.493	4.088.727	9.803.669	3.895.585	10.940.432	3.537.361	12.289.066	3.192.634	11.164.425
Kırmızı biber	536.315	1.084.220	1.114.162	2.284.553	282.028	738.612	165.400	474.660	205.995	591.740
Karanfil (kuru)	173.709	381.639	116.858	172.689	371.783	571.265	305.519	593.680	76.860	121.595
Tarçın	1.035.885	864.391	1.232.895	1.007.308	1.668.793	1.381.219	999.006	991.830	863.633	903.133
Şerbetçi otu	11812	181408	0	0	295	5193	1517	28747	10659	149.197
Haşhaş	0	0	0	0	0	0	600	2.540	0	0
Kara buğday	237700	202930	235.500	203.681	198.500	182.265	417.094	410.921	281.088	275.639
Vanilya	3.595	164.979	3.290	140.928	3.551	243.141	3.853	318.357	2.144	175.921
Kara biber	3.407.484	5.877.398	4.086.219	6.484.125	3.286.566	5.220.014	3.127.215	5.657.906	3.448.508	6.139.000
Baharat karışık	53.249	177.589	45.501	156.808	45.825	89.840	90.408	176.854	205.718	170.882
Toplam	19.574.086	34.830.323	22.405.246	37.880.795	25.370.504	42.476.014	26.886.604	46.443.758	22.373.152	40.860.503

Çizelge 4. Tıbbi ve aromatik bitkilerin dünyadaki ithalat–ihracat verileri

Table 4. Imports–exports of medical aromatic plants in the World

İthalatçı ülke Importer country	İthalat / Import		İthalatçı ülke Exporter country	İhracat / Export	
	Miktar (ton) Quantity	Değer (1.000 \$) Value		Miktar (ton) Quantity	Değer (1.000 \$) Value
ABD	374.343	1.472.995	Çin	1.910.282	3.242.388
Endonezya	507.585	726.987	Hindistan	624.954	1.663.940
Almanya	119.055	661.797	ABD	98.039	655.322
Japonya	186.137	624.734	İspanya	119.644	515.587
Fransa	64.074	567.480	Almanya	50.880	507.235
İngiltere	110.090	530.787	Fransa	32.819	447.636
Hollanda	137.569	419.520	Hollanda	103.762	397.132
Singapur	64.708	405.182	Arjantin	103.166	390.488
Brezilya	181.279	366.079	İran	28.796	339.040
Malezya	219.165	337.795	Brezilya	71.696	295.080
Türkiye (39. Sıra)	13.106	43.341	Türkiye (18. Sıra)	59.978	177.888
Toplam	1.977.111	6.156.697	Toplam	3.204.016	8.631.736
Diğer	2.349.431	5.610.443	Diğer	825.727	3.304.916
Dünya Toplam	4.326.542	11.767.140	Dünya Toplam	4.029.743	11.936.652

SONUÇ

Tıbbi ve aromatik bitkilerin çok değişik alanlarda ve sanayi kollarında tüketimine paralel olarak bu bitkilerin dünya pazar hacmi her geçen gün artmaktadır. Üç önemli floristik bölgenin kesiştiği, farklı iklimlere ve geniş yüz ölçüme sahip olan ülkemiz, tıbbi ve aromatik bitkilerin üretilmesinde önemli bir ticari potansiyele sahiptir. Bu kadar zengin bir kaynağa sahip ülkemizde halen doğadan toplanan ve üretimini yapılan bitkilerin sayısı çok azdır. Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminin artırılması ve ilgili sanayi kolunun gelişmesi bazı önlemlerin alınması ile sağlanabilir. Bu bağlamda, tıbbi ve aromatik bitkilerde gerek doğrudan kullanım ve gerekse sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikleri taşıyan çeşitler geliştirilerek tescil edilmelidir. Bitkisel üretim deseninde, alternatif ürünler kapsamında tıbbi ve aromatik bitkilere yer verilmesi bu bitkilerin tarımının gelişmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

1. Bayraktar, V., Öztürk G., Arslan, D., 2017. Türkiye’de bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi ve pazarlamasındaki gelişmelerin değerlendirilmesi. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi* 26(2):216–229.
2. Faydaoğlu, E., Sürücüoğlu, M.S., 2011. Geçmişten günümüze tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanılması ve ekonomik önemi. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi* 11(1):52–67.
3. Yoğunlu, A., 2011. Tunceli ekonomik Değeri olan bitkiler raporu. *Sektörel Araştırmalar Serisi–5, Fırat Kalkınma Ajansı, 2011.*
4. Metin, İ., Güngör, H., Çolak, Ö.F., 2012. Bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin ihracatı ve ithalatı. *Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sempozyumu 13–15.09.2012, Tokat*, s.326–333.
5. Gül, A., Çelik, A.D., 2016. Tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği ve dış ticareti: Hatay ili örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 21(2):227–235.
6. Anonim, 2018. Bitkisel üretim istatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu. (biruni.tuik.gov.tr) (Erişim Tarihi: Mart 2018).
7. Özhatay, N., Koyuncu, M., 1998. Türkiye’de doğal bitkilerin ticareti. *12. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, 20–22 Mayıs 1998. Ankara.*
8. Keykubat, B., 2016. Tıbbi aromatik bitkiler ve iyi yaşam. *İzmir Ticaret Borsası Ar–Ge Müdürlüğü*, 2–23.